

het feit dat het eerste legerkorps zich bij een Sovjetaanval eerst over grote afstanden moest verplaatsen alvorens het kon worden ingezet. De 'hippie-army' bleek intussen wel degelijk te bestaan uit goed opgeleide militairen.

J. W. L. Brouwer

F. Hoekstra, *In dienst van de BVD. Spionage en contra-spionage in Nederland* (Amsterdam: Boom, 2004, 223 blz., €19,50, ISBN 90 8506 0230).

'Het is jammer dat Frits nooit hoofd van de dienst is geworden.' Dat was het ironisch commentaar van een voormalig plaatsvervangend hoofd van de BVD na het lezen van Hoekstra's memoires, waarin, volgens de achterflap, voor het eerst in de Nederlandse geschiedenis een voormalig leidinggevend medewerker van de BVD met zijn ervaringen naar buiten treedt. Tot die ironie geeft Hoekstra's 'boek(je)', zoals hij het zelf noemt, wel enige aanleiding. Daarbij denk ik dan niet zozeer aan wat hij aan feitelijkheden vertelt, maar vooral aan de manier waarop hij dat doet. Als we Hoekstra mogen geloven was de BVD een verkalkte, in de oude en versleten patronen van de Koude Oorlog denkende organisatie. Daarin kwam pas verandering toen aan het begin van de jaren zeventig 'kritische jongeren' de dienst kwamen versterken. Onnodig te zeggen dat Hoekstra daartoe behoorde. De 'kritische' blik waarmee hij in zijn boek naar de organisatie kijkt, verleidt hem echter tot een aantal uitspraken die op zijn minst aanvechtbaar zijn.

Het is niet juist dat pas toen drs. A. Kuipers in 1967 hoofd van de dienst was geworden, nieuw (en jong) personeel werd aangetrokken ter vervanging van de oorlogsgeneratie die met pensioen ging. Al jaren eerder was daarmee onder het bewind van Kuipers' voorganger mr. J. S. Sinninghe Damsté een begin gemaakt. In 1965 waren in dag- en weekbladen 'open' personeelsadvertenties verschenen waarin het toenmalige ministerie van binnenlandse zaken 'ten behoeve van de Binnenlandse Veiligheidsdienst' jonge academici van uiteenlopende disciplines uitnodigde te solliciteren. Eerder al had 'een grote instelling in het Westen des lands' (de BVD dus) met groot succes per advertentie 'jonge intelligente medewerkers' geworven voor de middelbare rangen. Dat pas aan het begin van de jaren zeventig de al genoemde 'kritische jongeren' hun intrede deden, lijkt dan ook een perspectivische vertekening.

Het is jammer dat Hoekstra het nodig heeft gevonden enige voormalige medewerkers van de dienst met naam en toenaam op onnodig denigrerende wijze ten tonele te voeren. Zo zet hij een voormalige collega te kijk die naar zijn mening niet anders deed dan op staatskosten zijn hobby uitleven, in dit geval het registreren van politiek actieve studenten. Het was uitgerekend deze man die aan het eind van de jaren zestig, toen ook in bestuurlijk en politiek Nederland even de paniek uitbrak over het radicalisme onder studenten, met zijn weliswaar gortdroge maar exacte rapportages kon aangeven in hoeverre studentenorganisaties als de ASVA in communistisch vaarwater terecht waren gekomen. Vooral dankzij hem kon de BVD in die jaren aan politiek en bestuur relevante informatie leveren waardoor 'Parijse toestanden' konden worden voorkomen.

Interessant is de manier waarop Hoekstra de ethiek van het werken bij de BVD aan de orde stelt, in het bijzonder waar het gaat om het recruter en manipuleren van agenten. Hij blijkt de voorkeur te geven aan het 'draaien' van iemand die al in een organisatie actief is, boven het 'opbouwen' van een onbeschreven blad tot actief lid van een organisatie — uiteraard een organisatie waarvoor de BVD belangstelling had. Afgezien van het feit dat over die voorkeur

met reden valt te twisten, komt de meer principiële vraag niet aan de orde, namelijk of het ethisch verantwoord is mensen te gebruiken om die onder valse voorwendsels in een organisatie te laten functioneren. Toen Hoekstra in 1971 bij de BVD kwam — hij bleef er tot 1987 — had één van de ‘jonge intelligente medewerkers’ die vraag voor zichzelf met ‘nee’ beantwoord en daaruit de consequentie getrokken en ontslag genomen.

Uitgebreid komen in Hoekstra’s memoires de organisaties aan bod waarmee hij zich — al dan niet door middel van infiltranten — heeft bezig gehouden. Dat levert niet zelden interessante inkijkjes in de manier waarop een dienst als de BVD ‘op de werkvloer’ functioneerde. Soms gedetailleerd beschrijft hij hoe de dienst omging met organisaties als de Rode Jeugd, maar ook met Christenen voor het socialisme, maoïstische groepjes en, uiteraard, de CPN. Het hoofdstuk over het koninklijk huis lijkt er, wellicht onder invloed van de actualiteit van het moment, wat met de haren bijgesleept.

Memoires willen nogal eens het karakter dragen van persoonlijke afrekening. Hoekstra’s boek is daarop geen uitzondering. Hij bevindt zich daarbij overigens in goed gezelschap, want ook Louis Einthoven, het eerste hoofd van de BVD, gaf in zijn boek *Tegen de stroom* in zijn echte of vermeende tegenstanders onder uit de zak. *In dienst van de BVD* is een persoonlijk, soms al te persoonlijk, boek over een interessante dienst in een interessante periode.

Dick Engelen

R. van Diepen, *Hollanditis. Nederland en het kernwapendebat 1977-1987* (Amsterdam: Bert Bakker, 2004, 504 blz., €30,-, ISBN 90 351 2740 4).

Een storm in een glas water. Zo zou de discussie over de stationering van nieuwe kernwapens op Nederlands grondgebied, die eind jaren zeventig en begin jaren tachtig woedde, kunnen worden betiteld. Immers, al spraken Walter Laqueur en andere neoconservatieven hun zorg uit over het ‘neo-neutralisme’ dat West-Europa in zijn greep zou hebben, en al ging zijn term ‘Hollanditis’ de wereld over als diagnose van deze kwaal die wel moest resulteren in de ‘zelf-Finlandisering’ van West-Europa, de grondslag van de Nederlandse buitenlandse politiek, inclusief een harde lijn tegenover Oost-Europa, kwam in feite nooit in gevaar. Sterker nog, op het terrein van de mensenrechten was Nederland een uitgesproken havik, die weekhartiger bondgenoten opriep binnenlandse versoepeling in Oost-Europa tot voorwaarde voor ontspanning te maken.

Natuurlijk was er wel wat aan de hand: de felheid van het debat was ongekend, en beide zijden schuwden demagogie niet. De kwestie is daarnaast van belang omdat het vooralsnog de laatste keer was dat gewone burgers zich in zo groten getale bemoeiden met de (buitenlandse) politiek en meenden zich een oordeel te kunnen vormen over complexe vraagstukken van oorlog en vrede.

Remco van Diepen, auteur van een zeer gewaardeerde studie over het Nederlandse beleid ten aanzien van de Volkenbond, behandelt in *Hollanditis* de oorzaken van dit fenomeen, en beschrijft op gedetailleerde wijze het verloop van het debat over de kruisvluchtwapens. Hij concludeert dat in het verzet tegen plaatsing een aantal ontwikkelingen samenkwam: de culturele revolutie van de jaren zestig met al haar idealen, het evangelisch-radicalisme dat eind jaren vijftig wortel had geschoten, oudere vormen van pacifisme en neutralisme, die gevoed werden door de angst voor een nucleaire apocalyps, en frustraties bij de PvdA over de overwinningnederlaag van 1977.